

העירוב תחומין של "עזר מציון".

באמצע הדרך בין בני-ברק לפתח-תקוה [ברח' הסיבין] מונח עירוב תחומין [מטעם אגודת "עזר מציון"] שיש בו הרבה שיעורי עירוב, עבור הציבור מבני-ברק הסומכים דעתם על העירוב (ע' לעיל סוף פרק ב סוף הערה פא) כדי ללכת בהיתר לבית החולים בלינסון. [עירוב זה מיועד להליכה לבלינסון בלבד, ולא להרחיק יותר לתוך פתח-תקוה, שהרי לאחר האלפיים אמה ממקום העירוב, אסור להמשיך ללכת כלל, ואפילו נמצא באמצע בית].

אמנם לפי השיעור הקטן של האמה [שהורו המשנה ברורה ורבים מגדולי הפוסקים ז"ל לחשוש לו, ואף באיסורים דרבנן (ע' היטב לעיל בפרק ט)], לכאור' לא מועיל עירוב תחומין זה. שהרי לפי השיעור הקטן של האמה [כפי שדקדקנו בשיעורו (ע' פרק ט)], רחוק ביה"ח בלינסון מבני-ברק יותר מד' אלפים אמה.

אכן יש עדיין מקום להקל, אף לפי השיעור הקטן של האמה, אם נסמוך על היקף המחיצות [ה"עירוב"] של פתח-תקוה¹²², שהרי בתוך ההיקף מונח העירוב התחומין הנ"ל (ע' הערה סב). אמנם שמעתי שהעירוב תחומין הנ"ל מונח במחסן סגור, ויש חוששין ששטחו יותר מבית סאתיים. ולמקום כזה [קרפף שלא הוקף לדירה שיותר מבית סאתיים] אין מחיצות העיר מועילות.

המזרחית, ע' לקמן הערה סח, ותרשים 122. [אבל בכון ההפוך, לתושבי בני-ברק הרוצים ללכת לבלינסון, אין מקום להקל].

נט. ע' מה שכתבנו בפרק ג, שאם הצורות הפתח של "עירוב העיר" נעשות בדקדוק כהלכתן וגם יש השגחה מעולה על שלימותן, דשפיר יש לסמוך להקל שהיקף המחיצות קובע את מקום שביתתו, ואע"פ שיש כמה טעמים להחמיר שלא לסמוך על היקף המחיצות לענין הוצאה בשבת. [אמנם לעולם נשאר הטעם להחמיר מחמת שיטת הרמב"ם, שהיא דעת הי"א בשו"ע (סכ"ט ס"ט), שאין צורת הפתח מועילה אלא אם העומד מרובה על הפרץ, וכתב המ"ב ש"נכון לחוש" לדעה זו. אמנם נראה לכאור' שבשעת הדחק ומקום מצוה אין צורך לחוש.]

והנה ה"עירוב" [תיקון היקף מחיצות] של פתח-תקוה כיום, לפי מה שראיתי, הוא טוב ביחס להרבה עירובי ערים. התרשמתי מהאחראי על העירובין, הרב אברהם מנגל שליט"א, שהוא מדקדק מאד בהשגחתו על העירוב, הן מבחינת הדקדוקים ההלכתיים, והן מבחינת ההשגחה על שלימותם. מלבד הבדיקה השבועית לכל היקף ה"עירוב" שנעשית כל יום חמישי. הוא מבחין בכל פעם היכן

מקום לדרון כן. דהנה מאמצע העיר ב"בר"ג בולטת גבעת-שמואל, ואם כן צורת העיר האמצעית היא כעיר העשויה כקשת, ואינה "עומדת להתמלאות", ולא אמרינן אצלה דין ג' כפרים (ע' פרק ו "תנאים הדרושים לדין זה" אות ה). ועוד, הרי ממשיכה בליטה זו עד העיר יהוד [לפי השיעור הגדול של האמה], באופן שה"יתר" יותר מד' אלפים אמה. ופשוט שאינה "עומדת להתמלאות" (ע' פרק ו הערה מד). ועוד, הרי אם מועיל ההיקף של צורות הפתח של העיר להרחיב את ה"עיר", הרי ממשיכה העיר מקריית-מטלון עד הקצה המזרחי של פתח-תקוה. ובכה"ג נראה שאין דין ג' כפרים, שהרי אם נרון את הערים כעיר אחת תעלה צורת העיר באופן שלא ניתן לרבעה (ע' פרק ו תרשים 58), שהרי תיעשה כעיר העשויה כמין גא"ם שאורך ה"יתר" יותר מד' אלפים אמה. ועוד, הרי אפשר דלא מקיל הגר"א בכה"ג שרחבה העיר האמצעית אף יותר משתי הערים שכנגדה (ע' פרק ו הערה נב ותרשים 56). ועוד, הרי מחמירים הלבוש והגר"ז והחזו"א שאין דנים דין ג' כפרים אם הגדולה העיר האמצעית יותר מהאור שבין החיצוניות (ע' פרק ו הערה נ), ודלא כדעת הגר"א והתוספת שבת.

אמנם אם אכן נסמוך על צורת הפתח של העיר (ע' בסמוך הערה נט), יש מקום להקל ללכת מפתח-תקוה למקצת העיר בני-ברק בגבוליה

דמה שעומד בתוך דבר המוקף לאו כלום הוא", משמע שאין צורך להזהר כן בכל השטח שמתחת לחוט. וגם בדברי החזו"א (קג א) משמע בפשטות שאין חומרא נוספת בצורת הפתח יותר מדין לחיים ומשמע ששפיר מתירה צורת הפתח כנ"ל את הרשות מלבד החרץ (וע' מש"כ בזה בס' משכיל אל דל סי' ג.)

אמנם עדיין צריך לדון בענין מה שכתב החזו"א (עא ע'): "ואם כפוף החבל הרבה עד שהרוח מבליט את אמצע החבל חוץ לבין הקנים, ודאי אותה שעה בטל צו"ה... ולפ"ז אף כשהחבל בין הקנים פסול כיון שהוא ניטל ברוח". וכדברים אלו כבר כתב המשכנות יעקב (סי' קנב, דף קנא ע"א) [מלבד הטענות האחרות שכתב המשכנ"י (שם) לפסול מחמת חבל רפוי]. וע' מ"ב (סי' שסב ס"ק סו) שהביא אחד מטעמיו של המשכנ"י: "ויש מאחרונים שמחמירים בזה" [שלא יניד הרוח את החבל שע"ג הקנים], ובשעה"צ (שם אות נו) הוסיף: "ועי"ש (במשכנ"י שם) עוד טעמים דאי לא ימתחנו בחוקה יש כמה קלקולים בזה, ועי"ש עוד שכתב דאם החבל שנותנין ע"ג הקנים נכפף למטה בעיגול יש ליזהר לתקנו". ולכא' כוונת המ"ב "יש כמה קלקולים בזה", היא הטענה הנ"ל של המשכנ"י, שהרוח מבליט את אמצע החבל חוץ לבין הקנים [שהרי מנה המ"ב בהדיא את שאר טענותיו של המשכנ"י]. ואפשר דכוונת המ"ב אף לפסול בזה. והנה שמעתי ממנוחה המתעסק בעירובין, שאפילו כאשר נראה לעין שהחוט [שעובר על גבי הקנים] מתוח לגמרי, רגיל לנוד החוט מחמת רוח מצויה עד שאמצעיתו בולט יותר מרוחב הקנים. ואם כן, לכא' מטעם זה יש לפסול את כל עירובי הערים, לדעת המשכנ"י והחזו"א. ואפשר שגם המ"ב הסכים לפסול מטעם זה (ע' לעיל מדבריו בשעה"צ). אמנם צ"ע, דאם אכן פסול כל צורת הפתח מטעם זה, היאך הועילו הצורות הפתוח שנהגו בישראל במשך דורות. שהרי היה נהוג בישראל לעשות צורת פתח ע"י משיכת חוט, וכפי שמפורש בשו"ע (סי' שסב ס"ע יא) "ואפילו גמי מהני". ונהגו גם בקנים דקים מכאן ומכאן, ולא הזהירו הפוסקים ז"ל להקפיד שיהיו הלחיים רחבים מאד [וע' תרומת הדשן (סי' עד) שלא דן אלא בענין עובי הלחיים, ולא דן כלל בענין רוחבם]. וכיון דאכן כן היא המציאות, שאפילו חוט שמותחים בכל הכח, אעפ"כ יכול להתנדנד ע"י הרוח לצאת באמצעיתו מבין הקנים, אם כן צ"ע לומר שהיו פסולות הצורות הפתוח שהנהיגו בדורות שעברו. ואכן דוק

מקומות התורפה המיועדים לקלקולים [מחמת עבודת בניה וכדו'], ושוב בודק ביום שישי אחרי הצהריים בכל מקומות התורפה. [משעה זו עד לאחר שבת קודש, אין בדרך כלל, עבודות בניה וכדו' המקלקלות את ה"עירוב"]. כאשר נעשית ההשגחה על ה"עירוב" באופן זה, אפשר שיש לסמוך עליה אף לדעת החזו"א (ע' פרק ג הערה ג). ולדעת הדובב מישורים ודאי יש לסמוך עליה (ע"ש). גם בעיקר אופן התקנת צורות הפתח של פתח-תקוה, מקפידים בכמה דקדוקים, וביניהם: (א) מחקינים את צורת הפתח בשלימות, ולא סומכים על לחיים מתחת לחוט שמתחברים ע"י גוד אסיק [אשר רבים בו הקלקולים שאין הלחיים מכוונים מתחת לחוט]. גם מקפידים שיהיו העמודים חזקים ורחבים, ולא רחוקים הרבה אחד מחברו. וגם שיהיה החוט גבוה, למעט את הסיכויים לקריעתו. (ב) לא סומכים על שום פירצה פחות מעשר אמות. [יש כמה טעמים להחמיר בזה: (1) דעת הבכור שור שדין הלחיים של צורת הפתח כדין לחיים דעלמא, ולכן לא מועילים אם יש שם אור ג' טפחים. (2) עלול להיות מבוי מפולש. (3) יש הרבה אופנים שניתן לטעות לחשוב שיש דין עומד מרובה, ואינו כן עפ"י הדין, ואכמ"ל. שוב שמעתי שכך מורה הגרי"ש אלישיב שליט"א שאין להשאיר שום פירצה אף שהיא פחותה מעשר אמות, ושמעתי שאף אמר שהוא בכלל החומרא של הרמ"א דאין לסמוך על לחי אלא על צורת הפתח בלבד. (ג) וכן לא סומכים על מחיצת תל המתלקט, וכפי שכתב החזו"א (קא ד ר"ה ולפיכך) "כשבאין להתיר את העיר על סמך הר זקוף... צריך זהירות יתרה דהרבה פעמים וכו'" (ע"ש). (ד) מקפידים כדין שלא יעמוד שום לחי בתוך רשות היחיד או במקום שהוא מסולק ממבוי העיר ע"י מחיצות, וכפי שהזהירו רבותינו הר"י יעקב מליסא (ב"חיקון עירובין" כסוף ספרו מקור חיים) והחזו"א (ע' כב). ואף משתדלים הרבה שלא תהיה שום רשות היחיד מתחת לחוט העירוב באמצעיתו, וכפי שמשמע לכא' בדברי החזו"א (קג ס"ק א). [אמנם דברי החזו"א נמצאים ביתר אריכות במקום אחר (קא א-ג), ושם נתבאר שדוקא אותה רשות היחיד שבין הלחיים לא ניתרת, אבל שאר הרשות אכן ניתרת, כל זמן שאין פירצה בין הרשות הניתרת ובין הרשות האסורה. אכן שמעתי שיש מחכמי דורינו שליט"א שבארו טעם לפסול צורת הפתח כנ"ל מחמת סברת המקור חיים (שם) "דבר המוקף כמאן דמליא דמי". אכן המקור חיים לא הזהיר אלא "כי הלחי בעינן שתעמוד בחץ בשביל היכר

והנה כל מי שסומך דעתו על העירוב תחומין, יש להזהר [לכתחילה עכ"פ] שלא ילך בכני-ברק אלא בין הבתים, ולא יצא מביניהם אלא בכניסתו לתחום של עירובו (ע' לקמן הערה סה).

דרך אחרת בהנחת העירוב

לאחר שנתברר שגבעת-שמואל מחוברת לכני-ברק (ע' לעיל), נראה להציע דרך אחרת להנחת העירוב תחומין, והיא בודאי עדיפה על הדרך שנזכרה מקודם^פ.

הנה בין גבעת-שמואל ובין שכונת נוה-עוז שבפתח-תקוה, עובר שביל עפר. ולפי מדידותי נמצא כל אורך השביל בתוך התחום אלפיים אמה [לפי השיעור הקטן] של פתח-תקוה^{סא}.

כאילו החוט ישר הוא. אמנם לפעמים נכפף החוט באמצעיתו [מחמת רוב שמש או מחמת מכה] באופן ניכר לעין. והנה בדין חוטי צורת הפתח כפופים, הוראת המ"ב "יש להזהר לתקנו". ובכה"ג שמבליטה רוח מצויה את החוט מבין הלחיים וגם ניכר לעין כפיפתו, יש לדון שנפסל ה"עירוב" וכפי שהורו המשכנ"י והחזו"א. ובכה"ג לא הסכים להקל הגר"ש אויערבאך שליט"א כיון שניכרת הכפיפה בהדיא. אכן ב"עירוב" העיר של פתח-תקוה יש פיקוח תמידי לתקן או להחליף חוטים שמגיעים למצב כזה [כך שמעתי מהאחראי על העירוב].

ס. דרך זו עדיפה, שהרי אין צורך לסמוך על היקף צורות הפתח של העיר (ע' בהערה לעיל בסמוך) לפי השיעור הקטן של האמה, ובודאי אם אכן מקום הנחת העירוב של עזר מציון שטחו יותר מבית סאתיים. ועוד, מועילה דרך זו ללכת בכל פתח-תקוה וחוצה לה אלפיים אמה.

סא. בתחילה מדדתי [ע"י סרט מדידה של 30 מטר] את אורך השביל לפי מסלול השביל [ע' לעיל סוף פרק ח, בענין המנהג הנהוג במדידת התחום]. בדרך זו עלתה מידת השביל מעט פחות משיעור אלפיים אמה ושבעים אמה ושיריים [קרפף העיר]. אמנם על סמך מדידה זו, אין מקום להתיר הליכה ע"י עירוב תחומין, שהרי לפי תנאי המציאות אין אפשרות ללכת בין הבתים של גבעת-שמואל [כפי שצריכים לדקדק ב"עיר שלן בה" (ע' פרק ב בענין "גבולות העיר שלן בה"')] עד הכניסה לתחום של פתח תקוה [כפי שנתברר במדידה הבלתי מדויקת הנ"ל]. וכן לדיירי פתח-תקוה המניחים עירוב בכני-ברק [ע' לקמן בזה], אין אפשרות מציאותית ללכת בין הבתים עד שמגיעים לתחילת השביל. ועוד. איז הדין ברור שאפשר להקל למדוד

בלשון החזו"א, שכתב "אם כפוף החבל הרבה עד שהרוח מבליט את אמצע החבל חוץ לבין הקנים". וצ"ע אם נתכוון החזו"א לפסול אף בכה"ג כאשר נראה לעין שהחבל כמתוח, דבכה"ג לכאור' הקילו כל הדורות. ואכן מפי השמועה שמעתי דמורים להלכה מתלמידי מרן החזו"א זצ"ל שאין לחוש לזה [בדיעבד עכ"פ], ומהטעם הנ"ל. ושאלתי את מו"ר הגר"ש אויערבאך שליט"א, וגם הוא הכשיר כה"ג עכ"פ כאשר לפי מראית העין נראה שהחוט מתוח, ומהטעם הנ"ל. ובטעמא דמילתא, נלע"ד להוסיף ולא מטעם "אונס" יש להכשיר, אלא שבסברא, עפ"י יסוד גדרי הדינים, מובן הטעם להכשיר אע"פ שהרוח מבליט את אמצע החבל חוץ לבין הקנים. דהנה מעיקר הדין, דין תורה, מועילה אף צורת הפתח מן הצד, דהיינו שהקנה העליון כולו מונח לצדו של שני הקנים העומים, מבחוץ. וכפי שהוכיחו התוספות (עירובין נ. ר"ה רב) "דהא צ"ה מהני מן התורה אפילו לרב ביותר מ"י כדאמרין לקמן (דף יא.) גבי כלאים", הנה כמו כן מבואר שם (עירובין יא.) דגם צורת הפתח מן הצד מהני לענין כלאים. ואם כן, מכאן יש להוכיח דמן התורה מהני צורת הפתח מן הצד. והנה בטעם שתיקנו חז"ל שלא מועילה צורת הפתח מן הצד לענין שבת, אבל לא תיקנו כן לענין כלאים, י"ל משום שהצריכו חז"ל "היכר" במחיצות שבת. והארכתי בזה במקום אחר (גרסא ב"קובץ ראש יוסף" כרך א), והוכחתי (שם) מכמה מקומות שהצריכו חז"ל שיתקיים גם היכר במחיצות שבת [נאפילו בצורת הפתח ומחיצות גמורות הצריכו כן, וכפי שהארכנו להוכיח שם]. ומטעם זה נראה שתיקנו חז"ל במחיצות שבת לפסול צורת הפתח מן הצד, מכיון שאינו ניכר כפתח, ולכן לא תיקנו כן במחיצות דכלאים דלא הצריכו שם "היכר". [ואכמ"ל.] אשר על כן, שפיר יש מקום לומר שלא תיקנו חז"ל לפסול אף באופן שיוצא החוט באמצעיתו מבין הלחיים. עכ"פ אם אכן נראה לעיני